

BOGOMILISMUL ȘI CULTURA MASELOR POPULARE ROMÎNEȘTI

B.P. Hasdeu, deschizător de drumuri în atâtea direcții, a fost cel dintâi om de știință român care a ridicat problema rolului bogomilismului în cultura noastră populară sub ambele lui aspecte: în difuzarea și traducerea apocrifelor și, în creația populară orală. Au trecut aproape 9 decenii de la apariția volumului al doilea al *Cuvintelor din bătrâni*, dedicat în întregime cărților populare¹ și, în perspectiva discuțiilor științifice purtate între timp în jurul problemelor ridicate de el pentru prima oară în cadrul științei românești, poziția pe care s-a plasat atunci savantul român ne apare și azi surprinzător de trainică. Ea ocupă, între cele două teze care și-au disputat întâietatea în știința europeană, avîndu-și reprezentanți și în cadrul istoriografiei române, un loc ce ni se pare a fi cel mai aproape de realitate.

Într-o vreme în care se tindea la exagerarea progresivă a rolului bogomilismului în crearea și difuzarea literaturii apocrife, Hasdeu tria cu grijă conținutul manuscrisului pe care îl edita, atribuind numai o parte din texte influenței bogomilice² și atrăgînd atenția în termeni clari asupra originii inițial ortodoxe a celor mai multe dintr-insele:

«Literatura apocrifă a bogomililor — nota Hasdeu — nu este tocmai originală. Ei s-au mărginit în cea mai mare parte a prefăce după chipul lor din grecește diferite apocrifuri de fabrică bizantină, alegînd mai de preferință pe acelea în care pe de o parte figurează arhanghelul Mihail, iubitul sectei, iar pe de alta se cuprinde antagonismul între suflet și corp sau lupta între bine și rău, sau contrastul între paradis și infern, mai în sfîrșit ceva în spiritul doctrinei dualistice»³.

În conformitate cu această concepție asupra literaturii scrise bogomilice, Hasdeu, ori de cîte ori are posibilitatea, editează textele românești în paralelă cu originalul grec sau cu intermediarul slav. Declarîndu-se de acord cu ideea fecundității literare a bogomilismului, pe care o ilustrează printr-un citat din Alexandre Lombard, Hasdeu consideră esențial în această problemă faptul că

«nici o sectă, nici un eres din veacul de mijloc nu împinsese atît de departe ca bogomili fuziunea în fond și în formă a teoriilor teologice cu credințele vulgului. De aci literatura bogomilică se apropie în toate de literatura poporană și în unele puncte ambele se confundă chiar, se identifică într-un mod indisolubil, astfel că ar fi peste putință a decide dacă lucrul cutare sau cutare va fi trecut de la popor la bogomili ori vice-versa»⁴.

¹ *Cărțile populare ale romînilor în sec. XVI în legătură cu literatura poporană cea nescrisă*, București, 1879.

² Partea a doua e intitulată «texturi bogomilice» (p. 247—496) și e însoțită de un «appendice la texturi bogomilice» (p. 497—609). Pentru nivelul la care se afla informația lui Hasdeu asupra problemelor esențiale ținînd de istoria și natura bogomilismului și de rolul acestuia în difuzarea și crearea apocrifelor, să se compare scurta sa prezentare din 1879 cu studiul citat al lui Turdeanu, din 1950, care nu aduce în esență nimic nou, afară de încercarea de a contesta sistematic valoarea culturală a bogomilismului, sesizată de Hasdeu în lumina cea mai justă.

³ *Op. cit.*, p. 254.

⁴ *Ibidem*, p. 258. În altă parte reia ideea astfel: «Pe lângă această literatură poporană directamente eretică (creată de bogomili în întregime—n.n.) mai exista o alta, așa zicînd indirectă, născută și crescută cu bună credință în sinul poporațiunii celei ortodoxe, dar avîndu-și ascunsă rădăcina în vreo idee condamnată de biserică în vreun apocrif tendențios,